

DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2024.23.3.45-50>

Činitele pôsobiace na bezpečnosť školského prostredia

Factors Affecting the Safety of the School Environment

Erich Petlák

Abstract

In this paper, the author discusses the nature of school safety. He reminds of Maslow's pyramid, which attributes the importance of safety for the creative activity of man. School safety is a significant phenomenon, it involves many aspects and therefore it is as if hidden to observers and teachers alike. Its impact is not only on the educational side, but also greatly affects and influences the learning activities of the pupils. The truth is that the situation in society has changed fundamentally in recent decades, which also affects the younger generation. Therefore, safety issues are also becoming increasingly communicated in society, not just in professional circles. After emphasizing the above, in this paper the author reflects on the possibilities of improving the safety of schools by influencing the students. He points out that there are so many methods of action that they are basically too many to count. The paper stresses that there is no need to expand the range of educational methods, but above all to keep in mind the creation of good schools, that is, schools in which pupils and teachers are one community that cares about a high quality of life for the good of everyone.

Keywords: School safety. Human needs. Neurobiology. Educational methods. Good school.

Úvod

Na úvod nášho príspevku uvedieme, resp. pripomenieme čo rozumieme pod pojmom bezpečná škola. V literatúre by sme našli viacej charakteristík, ba sme presvedčení o tom, že každý kto sa aspoň čiastočne zaoberá edukáciou vie čo spadá do bezpečnosti, resp. bezpečia a vie ho bez problémov charakterizovať. Pripomenieme, že v minulosti sa pod pojmom bezpečnej školy rozumeli predovšetkým rôznorodé zdravotné aspekty. Lenže, s meniacimi sa podmienkami a s meniacim sa svetom, sa aj pojem bezpečnosti mení a jeho význam a obsah vzrastá. Vonkoncom sa už nejedná len o fyzické zdravie, úrazy žiakov a pod., ale o oveľa viac. Z pyramídy A. Maslowova je zrejmé, že bezpečie sa vzťahuje na subjektívne pocity človeka a na uspokojení jeho potreby bezpečia, na stav, v ktorom má pocit, že ho nič neohrozuje, pohodlne

sa cíti na určitom mieste, v určitej situácii, vo vzťahu s inými, takže nepocit'uje žiadne negatívne emócie a má pocit vlastnej osobnosti, a aj súčinnosti s inými.

Bezpečnosť školy a súvislosti

V zmysle uvedeného si niekedy ani neuvedomujeme, že viaceré aspekty, ktoré učitelia neregistrujú pre ich „skrytosť“ v prostredí školy alebo aj mimo školy, napr. vylúčenia žiaka zo skupiny, „poškodzovanie“ a znevažovanie jeho mena, urážky, izolácia, zosmiešňovanie, poznámky a pod., väčšina postihnutých žiakov takýmto prístupom spolužiakov nepovažuje školu za bezpečné prostredie. Samozrejme, úlohou školy a učiteľov je venovať pozornosť týmto stránkam spolužitia žiakov, ktoré je mimoriadne dôležité pre duševnú pohodu žiaka, ktorá ovplyvňuje ostatné stránky a v škole najmä učebnú činnosť žiaka. Asi nie je potrebné osobitne vysvetľovať, že pocit bezpečia je pre žiaka silným zázemím a v prenesenom zmysle slova aj zdrojom energie.

V tejto súvislosti považujeme za potrebné upriamiť pozornosť na myšlienky poľského profesora neurobiológie J. Vetulaniho, ktorý povedal, že mozog človeka – žiaka, konkrétne amygdala, funguje ako skener, t. j. skenuje realitu, aby zistil či je okolie bezpečné. (in Juul, J., 2014),

Keď dostane kladnú odpoveď, potom sa môže spustiť kognitívna zvedavosť a zapojiť sa do procesu učenia. Ak žiak vie, že ho nič a nikto neohrozuje, páči sa mu, že jeho úsilie oceňuje učiteľ a spolužiaci, ktorí sú k nemu priateľskí a milí, to aktivujú v mozgu úplne iné látky, ako keď pocit'uje stres. a napätie. Dopamín - vzbudzuje vnútornú pripravenosť žiaka konať a učiť sa, endogénne opioidy – podporujú fyzickú a duševnú spokojnosť so svojimi činmi, endorfiny - vyvolávajú pocity šťastia a rozkoše a oxytocín – je zodpovedný za pocity. Dobrý vzťah medzi žiakom a učiteľom podporuje aktivity žiaka. Preto mnohí žiaci dokážu urobiť veľa pre svojho učiteľa, keď s ním alebo s ňou cítia spojenie. Niekedy môžeme počuť od žiaka slová: „Nezaujímam tento predmet, dokonca ma to až tak nebaví, ale mám rád učiteľa a urobím preňho, čo žiada.“

Naopak, ak žiak zažíva v škole nepríjemnosti a to, čo sa deje v škole, spôsobuje úzkosť a stres, učenie a rozvoj sú nemožné, pretože sa aktivujú tie isté oblasti v jeho mozgu, ktoré sa aktivujú tak, ako keď cítime fyzickú bolesť. Potom žiak prežíva „psychickú bolesť“, pretože jeho mozog produkuje látky zodpovedné za stres - acetylcholín, ktorý môže spôsobiť poruchy spánku, norepinefrín – ovplyvňujúci činnosť srdca a obehového systému a kortizol – nazývaný stresový hormón. To všetko pôsobí na oslabenie imunitného systému, ba znižuje aj činnosť zmyslových orgánov. Aj keď sa učí má problém zapamätať si naučený obsah. (Juul, J., 2014, Dryden, G. Vos, J., 2022, Spitzer, M., 2007) Nie náhodu sa hovorí, že úzkosť a strach zabíjajú motiváciu. Len na okraj poznamenáme: všetci učitelia toto vedia, ale často na to zabúdajú. Lebo nie ojedinelé sú vyjadrenia učiteľov o tom, že „od tejto

výsledkov tejto písomky bude závisieť vaša známka na vysvedčení“, „toto učivo je veľmi náročné, mám obavy ako ho zvládnete“, „výsledky a odpovede, ktoré ste prezentovali ma vôbec nepotešili“ a pod. Asi nemusíme vysvetľovať, že takéto a podobné vyjadrenia nie sú len didaktického rázu, ale mimoriadne vplývajú aj na vnímanie bezpečnosti žiaka v edukačnom procese.

Význam a podstata bezpečnosti prostredia nespočíva len v tom ako sa ten-ktorý žiak v škole cíti. Jej význam je aj v tom, že vplýva na psychiku žiaka z hľadiska seba a postoja k spolužiakom. Ak by sme túto stránku analyzovali podrobnejšie, prídeme k záveru a zdôrazneniu toho čo si nie vždy dostatočne uvedomujeme, že žiaci, ktorí sa v škole necítia bezpečne sú ľahostajní voči porušovaniu noriem nereagujú ak vidia okolo seba násilie, urážanie spolužiakov a pod. Sú pasívni a preto sa aj ľahko stávajú obeťami iných.

Z hľadiska zamerania tejto konferencie, a teda aj príspevku, nepovažujeme za potrebné opisovať rôznorodé prejavy, ktoré sa vymykajú z ponímania bezpečnosti žiakov v školách, ale aj v mimoškolskom prostredí. Tie sú známe a pomerne často aj komunikované v odbornej i laickej verejnosti a aj v masovokomunikačných médiách. V zmysle uvedeného sa v ďalšom texte zameriavame na to čo treba robiť, resp. ako inhibovať nežiaduce prejavy žiakov a ako v školách pracovať tak, aby sme ich čo najviac eliminovali.

Na prvom mieste uvedieme, že nie je to ľahká a jednoduchá práca. Jej zložitosť vychádza aj z toho, a to sme načrtli vyššie, že zásadne sa menia podmienky života spoločnosti. Veľmi výstižne to vyjadril O. Speck, ktorý uviedol: „To čo sa ešte pred 40 rokmi považovalo za náhodný prípad nevhodného chovania s normou, dnes sa stalo každodennosťou. Nedostatky v chovaní lišiace sa od všeobecne zaužívaných noriem sa dnes javia čímisi samozrejým.“ (Speck, O., 1977. s. 39) Teda aj v tomto nám treba vidieť a hľadať príčiny mnohých nežiaducich prejavov, vzťahových vzťahov medzi mladými žiakmi a medzi ľuďmi.

Pravdou je skutočnosť, že výchova, vzdelávanie a vôbec vzťahové aspekty medzi ľuďmi sú spracované a opísané priam v nespočetnom množstve štúdií a publikácií. Samozrejme, nejde len o opis, ale množstvo námetov, odporúčaní, metód a stratégií je zamerané na to ako zlepšovať výchovu a všetko čo k nej patrí, resp. čo zastrešuje. Na to aké je pôsobenie škôl a učiteľov na žiakov, resp. aká je kvalita a najmä efektívnosť stoviek odporúčaní v reálnom živote si netrúfame vyjadriť. Ak však vychádzame z každodennej reality, z toho, že sa pripravujú rôzne preventívne programy, z toho, že školstvo nadväzuje spoluprácu a komunikáciu s policajnými zložkami, dedukujeme, že táto oblasť je vážnejšia ako si niekedy myslíme. Pravda, bolo by chybou ak by sme za týmito výsledkami videli len školu. Nemáme v úmysle v tomto príspevku analyzovať alebo opisovať vplyv a pôsobnosť rodiny na uvedenú oblasť, isté však je, že popri spoločnosti je to mimoriadne dôležité výchovné ohnisko. Či a ako rodina dnes plní túto funkciu, by bolo obsahovou náplňou viacerých konferencií.

Možnosti zvyšovania úrovne bezpečnosti školy

V zmysle uvedeného sa nenádejame, že odporúčania, ktoré uvádzame ovplyvnia bezpečie v našich školách. Sú len drobným príspevkom, zamyslením sa nad možnosťami prínosu pre posilnenie bezpečia žiakov v našich školách. Tak ako sme uviedli v úvode, že je veľa definovaní, aj tu uvedieme, že v literatúre je opísaných a odporúčaných priam nespočetné množstvo metód, foriem, stratégií zameraných na eliminovanie nežiaducich prejavov správania sa žiakov. V zmysle uvedeného nám v tomto príspevku nejde o ich opisovanie, ale skôr o pripomenutie niektorých možností. Pri ich „pripomenutí“ vychádzame z viacerých literárnych prameňov autorov, napr. Bellová, S., Siváková, G., Tišťanová, K. 2019, Emmerová, I. 2023, Hanuliaková, J. a kol. 2016, Harald, G. et al. 1999, Hollá, K. a kol. 2017, Touhy, D. 2002, Valičková, K., Zeman, M. 2019 a mnohí ďalší.

Skôr ako pristúpime k tomuto, dovoľme si krátke „odbočenie od témy“. Bezpečnosť školy, školského prostredia a všetkého čo s tým súvisí je „beh na dlhé trate“, ako zvykneme charakterizovať zložitejšie situácie. Dovoľme si to prirovnať protidrogovej výchove. Je to neduh, ktorý kváři spoločnosť už desiatky rokov. Bolo napísaných nespočetné množstvo štúdií, organizovaných množstvo konferencií, boli ustanovení preventisti pre protidrogovú výchovu, atď. Žiaľ, drogy kvária našu spoločnosť aj napriek mnohým opatreniam a výchovným pôsobeniam. Utešovať sa môžeme len tým, že týmto pôsobením aspoň čiastočne inhibujeme šírenie drogových závislostí. Ba niekedy sa pozastavujeme nad tým, keď masovokomunikačné médiá prinášajú informácie, že do rôznych gangov sú často zapojení aj študenti, policajti, úradníci atď., teda osoby, ktorých vzdelanie a postavenie v spoločnosti priam vylučuje takéto správanie. Naše konštatovanie zrejme nebude v súlade s názormi niektorých čitateľov, ale napriek tomu ho vyjadríme: naše výchovné pôsobenie v školách neprináša žiaduce výsledky. Príčiny vidíme v nasledovnom:

- nie veľmi účinná výchovná práca v školách,
- na výchovu nepôsobí len škola, ale aj spoločnosť, masmédiá,
- rodinná výchova.

To sú oblasti, ktoré musíme brať do úlohy oveľa viac ako doposiaľ. Druhou našou, a priam kacírskou myšlienkou je nehladať už ďalšie a ďalšie metódy pre vytváranie bezpečného školského prostredia. Ukazuje sa, že ani „nové a najnovšie metódy“ neprinášajú žiaduce výsledky.

Z didaktického hľadiska – hľadáme a overujeme ich vyše tri desiatky rokov a výsledok? PISA nám dala jasnú, zreteľnú a veľavravnú správu. Ba temer denne počujeme z médií kritiku na vzdelávacie výsledky žiakov.

Z výchovného hľadiska - netreba ani veľa hľadať aký je stav. Medzi mládežou nie je vzácnosťou fajčenie, pitie alkoholu, marihuana, šikanovanie atď.

Vráťme sa však k pripomenutiu toho čo nám treba robiť – zlepšiť. Povieme to veľmi jednoducho, ale s dôrazom a výstižne: položíme dôraz na to, aby boli dobré školy s dobrými učiteľmi! O tom čo je dobrá škola by mohla

byť aj niekoľkodňová konferencia. Cieľom tohto príspevku nie je poučania, ani kritika, ani nie objavovanie čohosi svetového. Cieľom je zamyslenie sa nad skutočne dobrou školou. Samozrejme, toho dobrého je toľko, že uvedieme len zlomok.

Na prvom mieste je potrebné si uvedomovať, že bezpečnosť školy a školského prostredia sa nedosiahne príkazmi a nariadeniami vedenia školy alebo učiteľov. K bezpečnosti školy prospieva tieto činnosti:

Podpora tímovej spolupráce učiteľov a žiakov – samozrejماً požiadavka dobrej školy, ktorá je základom vytvárania dobrých vzťahov medzi žiakmi a aj vplyvu učiteľov na žiakov.

Obohacovať prácu učiteľov zameranú na výchovné pôsobenie na žiakov – požiadavka samozrejماً, ale pokúsme sa odpovedať na to koľko % venujeme kognícii a koľko afektívnej stránke edukácie.

Dobrá škola - vytvára také prostredie, v ktorom žiaci diskutujú, radia sa, sú účastníkmi, resp. spoluhodnotiteľmi vzdelávacích a výchovných činností, čo má významný vplyv na vytváranie bezpečného prostredia školy.

V dobrej škole sú **diskusie o vzájomných vzťahoch v škole**, o tom čo je v nej dobré, ale aj problémové pravidelnou súčasťou života školy. Pri tomto nejde o formálne diskusie, ale o to, aby si žiaci uvedomovali, že súčasťou života školy sú aj emocionálne potreby, ktoré podporujú spolužitie a pôsobia aj na efektívnosť ich učebných výsledkov. Zamyslime sa akú pozornosť tomuto venujeme v školách.

Vyučujme tak, aby vyučovanie malo pre žiakov väčší zmysel. Uvedené odporúčanie sa môže javiť vzdialené téme bezpečnosti školy. Nemáme priestor na to, aby sme opisovali pohľady žiakov na obsah, na metódy jeho sprostredkúvania a pod. Ale vyučovanie nie je len o vedomostiach, ale aj o význame nových poznatkov pre spoločnosť, o úzkom prepojení a spolupráce mnohých odborov a odborníkov, o definovaní priorít v učení s dopadom na budúci život terajších žiakov. Tieto a mnohé podobné vnímania edukácie sú významnými prínosmi pre vnímanie bezpečnosti a vzťahov medzi žiakmi.

V edukačnej praxi je potrebné využívať oveľa viac ako doposiaľ pozitívnu pedagogiku a psychológiu. Tieto sú zamerané na pozitívne emócie, na spokojnosť, pohodu, šťastie, lásku, nádej, zážitky, optimizmus, zvedavosť, tvorivosť. (podrobnejšie Zelina, M., 2018) Od žiakov a ľudí, ktorí sú takto vedení a usmerňovaní možno predpokladať pozitívne konanie, ktoré prispieva k podpore bezpečnosti v školách.

Uvedené je len stručný námet a výber možných výchovných prístupov.

Záver

Na záver len krátko poznamenáme, že bezpečná škola je fenoménom, ktorý sa stal mimoriadne aktuálny najmä v ostatných desaťročiach. Prečo je tomu tak, načrtáva vyššie uvedený text. Vzhľadom na to, že bezpečie školy

má značný vplyv na život žiaka v škole, na jeho celkovú činnosť, ale aj na správanie sa k spolužiakom je potrebné venovať mu pozornosť. Ak vychádzame z vlastných niekoľko ročných skúseností z edukácie (61 rokov) prichádzame k záveru, že z našich škôl akoby sa nám vytrácal krásny a pre výchovu prepotrebný humanizmus. Samozrejme, k tomu treba krásnu výchovnú prácu učiteľov so vzťahom k mládeži a edukačnej práci. Ak tomuto budeme venovať pozornosť nebudeme musieť hľadať ani nové metódy.

Bibliografia

- Bellová, S., Siváková, G., Tišťanová, K. (2019). *Devaluation acts of learners against teachers at slovak schools*. In: AD ALTA, č. 1, roč. 9, s. 12-14, ISSN 1804-7890.
- Dryden, C., Vos, J. (2022). *Rewolucja w uczeniu*. Poznań: Wydawnictwo ZYSK I S-KA, 543 s. ISBN 978-83- 82026-58-0.
- Emmerová, I. (2023). *Vzdelávacie potreby učiteľov v oblasti tvorby bezpečného školského prostredia a problémové správanie žiakov*. In: Emmerová, I. a kol. *Vybrané aspekty tvorby bezpečného školského prostredia*. Ružomberok : Verbum, ISBN 978-80-561-1026-3.
- Hanuliaková, J. a kol. (2016). *Stratégia tvorby bezpečnej školy*. Praha: Martin Koláček - E-knihy jedou, 220 s. ISBN 978-80-7512-711-2.
- Harald, G. et al. (1999). *Sichere Schule von A bis Z - Handlexikon für Schulaufsicht, Schulleitungen und Lehrkräfte*. Berlin: Hermann Luchterhand Verlag, 320 s. ISBN 978-3-472-03573-2.
- Hollá, K. a kol. (2017). *Prevenencia kyberagresie a kyberšikanovania*. Nitra: PF UKF v Nitre, 2017. 178 s. ISBN 978-80-558-1210-6.
- Juul, J. (2014). *Kryzys školy*. Podkowa Leśna: Wydawnictwo MiND, 167 s. ISBN 978-83-62445-50-9.
- Speck, O. (1977). *Być nauczycielem*. Gdańsk: Wydawnictwo psychologiczne, 335 s. ISBN 8389120-82-8.
- Spitzer, M. (2007). *Jak uczy sie mózg*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 350 s. ISBN 978-83-01152-61-1.
- Touhy, D. (2002). *Dusza szkoły*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 187 s. ISBN 83-01-13653-7.
- Valičková, K., Zeman, M. (2019). *Nebojte sa informačnej bezpečnosti. Pracovná učebnica pre 5. ročník*. Lučenec: LCPrintplus, 61 s. ISBN 978-80-972100-1-4.
- Zelina, M. (2018). *Pedagogika nádeje*. In: *Studia Scientifica Fakultatis Paedagogicae*, č. 1, s. 13-18, ISSN 1336-2232.

Prof. PhDr. Erich Petlák, CSc.
epetlak@gmail.com